

Dražen Pavlica i Radule Perović

autor metodologije Zoran Gavrilović

MEDIJSKI NARATIVI O EVROPSKOJ UNIJI

Slučaj Srbije i Crne Gore

Dražen Pavlica i Radule Perović
MEDIJSKI NARATIVI O EVROPSKOJ UNIJI
Slučaj Srbije i Crne Gore

Autor metodologije
Zoran Gavrilović

Izdavač
Biro za društvena istraživanja – BIRODI
Maršala Birjuzova 38, Beograd
www.birodi.rs

Za izdavača
Zoran Gavrilović

Dizajn i priprema
Milena Lakićević
Image by Freepik

Kingdom of the Netherlands

Ova publikacija je napisana u okviru projekta „Osnove u fokusu: evropske integracije mimo akcionih planova“, koji podržava Ambasada Kraljevine Holandije u Beogradu, a realizuje Beogradski centar za bezbednosnu politiku u partnerstvu sa Beogradskim centrom za ljudska prava, Biroom za društvena istraživanja i Politikonom. Mišljenja izražena u publikaciji su isključiva odgovornost autora i ne predstavljaju nužno stavove Ambasade Holandije u Beogradu.

SADŽAJ

UVOD	4
METODOLOŠKE NAPOMENE	4
ISTRAŽIVAČKI NALAZI	6
DISTRIBUCIJA PO MESECIMA	6
MEDIJSKI IZVORI	6
POZICIONIRANJE ČLANKA	7
TEMATSKI OKVIRI	7
AKTERSKA STRUKTURA	8
Ko govori	9
O kome se govori	9
OBRASCI ARGUMENTACIJE	10
MEDIJSKI PRISTUPI	11
NARATIVI O EU	11
Pozitivni narativi o EU	12
Srbija	12
Crna Gora	14
Negativni narativi o EU	16
Srbija	16
Crna Gora	18
Neutralni narativi o EU	19
Zaključak	19
Aneks 1 Spisak tabela	20
Aneks 2 Medijski kontekst tekstova u kojima se govori o EU	21
O PROJEKTU	23

UVOD

Koliko god rastegljivo da se poima istorijsko vreme, i onim najrealističnijima jasno je da se nije previše odmaklo u evrointegracijama. Ne zaboravimo, ima već sedamnaest godina od pokretanja evrointegracija¹, a Srbija je zatorila zanemarljiv broj poglavlja od njih 35. Sporost i zastajkivanja projektovanog kretanja ka EU samo idu u prilog akterima koji su sumnjičavi prema evrointegracijama, ili im se čak otvoreno protive. Srazmerno poteškoćama na evrointegracijskom putu, raste i broj građana Srbije koji su sve manje uvereni u valjanost odluke da se tim putem nastavi. Mimo sve sporosti, slojevitosti i antinomičnosti evrointegracija ovog regiona, poređenje slučajeva Srbije i Crne Gore pokazaće da društveni i medijski odgovori na navedene izazove mogu da budu sasvim različiti. I iz letimičnog uvida u istraživačke nalaze, uočavaju se krupne razlike u medijskoj narativizaciji EU u Srbiji i Crnoj Gori.

To će se sigurno potvrditi i u samim nalazima, rat u Ukrajini koji ne jenjava predstavlja raskrnicu za EU u celini, kao i za proces evrointegracija zemalja zapadnog Balkana. Geopolitički nered, uslovljen/podstaknut ratom u Ukrajini, imaće svoje posledice i na zapadnobalkanskom prostoru. Naročito u Srbiji, mediji su silnu energiju posvetili nagađanjima i pretpostavkama kako bi te posledice mogle da izgledaju u budućnosti. Unutar takvih medijskih konfiguracija, preispitivanja evrointegracijskog opredeljenja Srbije sve su otvorenija i snažnija. Najzad, globalna politička i ekonomska zbivanja kao da su davala za pravo medijima da gotovo svakodnevno generišu apokaliptični duh.

METODOLOŠKE NAPOMENE

U naš istraživački obuhvat ušle su sve medijske objave koje su se ticale EU, odnosno njenih zvaničnika. Samim tim, tu su se našle i šture, krajnje faktografske medijske objave, kao i produbljene analize o EU. I medijske objave koje EU ovlaš pominju podjednako su se analizirale kao i one koje su u celosti, ili najvećim delom, posvećene EU. Takvu istraživačku odluku lako je obrazložiti prostom činjenicom da i jedna uzgredna opaska može da sadrži značajnu narativnu nijansu.

Vremenski raspon istraživanja omogućio nam je da uočimo, pored aktuelnih, i dalekosežne pravilnosti u medijskom prikazivanju EU. Obuhvaćeno je ukupno šest meseci kada je Srbija u pitanju, počev od aprila do septembra 2022. Kada je reč o Crnoj Gori, istraživanje je pokrilo tri meseca, jul, avgust i septembar 2022. godine. Za šest meseci, odnosno tri u slučaju Crne Gore, sakupili smo 1.716 medijskih objava (Srbija 1253, Crna Gora 463). Kao što će se precizno i videti u jednoj od priloženih tabela, u našem uzorku se nalaze raznovrsni (štampa, TV i radio stanice, portali) i ideološki suprotstavljeni medijski izvori. Sve to je garancija da smo dočuili preovlađujuće narativne matrice o EU u medijima Srbije i Crne Gore.

U središtu medijske analize su narativi o EU, inicijalno razvrstani na pozitivne, neutralne i negativne. Naredni i ključni istraživački korak je tipologizovanje pojedinačnih narativa, saglasno navedenoj trojnoj podjeli, u kategorije. Broj, obuhvat i sadržaj kategorija, razume se, direktno proizilazi iz pripadajuće istraživačke građe. Rukovodili smo se načelom da ne idemo u prevelika usitnjavanja, ali i da se ne pretera sa uopštavanjem kako se ne bi previdele bitne distinkcije.

Ne samo zbog puke ilustracije medijske narativne logike o EU, izdvojili smo i izvesne značenjem i značajem bogate konkretne sintagme i formulacije. Najzad, od velike je važ-

1 Takođe, 2012. godine Srbija je dobila status kandidata za članstvo u EU.

nost da se analizira i diskurzivno uokvirenje narativa o EU. Narativne putanje, konkretna jezička rešenja i potonje diskurzivne obrade, sve su to dispozitivi koji konstruišu sliku EU u medijima Srbije i Crne Gore.

Istraživačka praksa Biroa za društvena istraživanja je pokazala da istraživanje javnog mnjenja zahteva da se sinhrono sprovedu istraživanje stavova građana i izveštavanja medija o nekoj temi, fenomenu, procesu, događaju ili akteru.

Iz tog razloga, u okviru projekta „Osnove u fokusu: evropske integracije izvan akcionih planova“ u Srbiji i Crnoj Gori je sprovedena analiza sadržaja izveštavanja o EU i online anketa o stavovima građana ove dve potencijalne članice EU.

Operacionalizacijom projektnih ciljeva izrađen je instrument kojim je sprovedena analiza sadržaja izveštavanja medija, a koji je imao sledeće elemente:

❖ Oblast/Teme

- Stanje EU kao entiteta/Stanje u članici EU kroz temu stanja EU kao entiteta
- Stanje EU integracija Srbije/Crne Gore iz ugla EU
- Načelno o stanje EU integracija Srbije/Crne Gore iz ugla aktera u Srbiji/Crne Gore
- EU kao posrednik (u slučaju medija iz Srbije)
 - Kosovo
 - Izbori
 - Izaslanici
- Posebno o poglavljima
- Usaglašavanje spoljne politike Srbije sa EU (sukob u Ukrajini)

❖ Narativi:

- Pro EU
- Anti EU
- Neutralno o EU

❖ Akteri (ko o kome)

- EU akteri
 - Izvršna vlasti (vlada i ministarstva)
 - Pregovaračke strukture
 - Predsednik
- Civilno društvo
- Akademska zajednica
- Analitičari, eksperti
- Građani

❖ Argumentacija

- Statistički podaci
 - EU
 - Državni
 - Akademski
 - Civilno društvo
- Stavovi
 - Političara/državnih funkcioner
 - Pregovarača
 - Analitičara/eksperata
 - Građana/Zainteresovanih strana
- Normativna akta
 - EU direktive
 - Akta kojima se reguliše proces pregovaranja
 - Ustav
 - Zakoni
 - Strategije
- Analize
 - EU
 - Državne
 - Akademske
 - Civilno društvo

❖ Postupanje medija

- Informisanje
- Istraživanje, analiziranje
- Edukacija
- Zagovaranje
- Promocija
- Propaganda
- Negiranje

ISTRAŽIVAČKI NALAZI

Istraživačke nalaze predočićemo sledećim redom: distribucija medijskih objava po mesecima, statistika medijskih izvora, raspored članaka po stranicama, tematski okviri, akterska struktura (ko govori i o kome se govori), obrasci argumentacije, medijski pristupi i, najzad, narativi o EU (pozitivni, negativni i neutralni). Kao što je u uvodu rečeno, narativi o EU središnji su segment istraživanja, shodno tome i izveštaja. Izlaganje istraživačkih nalaza iz Srbije i Crne Gore odvijaće se paralelno i uzastopno. Pritom, ogledaće se međusobno jedni u drugima nalazi iz Crne Gore i Srbije, posebno kada je reč o narativima o EU.

DISTRIBUCIJA PO MESECIMA

Kao što je prethodno napisano, istraživanje je, kada je posredi Srbija, obuhvatilo šest prolećnih i letnjih meseci² 2022. godine. Primetno najveći broj medijskih objava u Srbiji beleži mesec maj, tačno njih 386. Nasuprot tome, u septembru je analizirano 67 medijskih objava. Kada se posmatra prosek, po mesecu smo imali preko dve stotine medijskih objava.

Kada se u pitanju mediji iz Crne Gore ukupno je obrađeno 463 članka, od toga u julu imamo najviše medijskih objava, 222, a u septembru najmanje, njih 84.

MEDIJSKI IZVORI

Kada su u pitanju medijski izvori, obuhvat je takav da smo dobili celovitu predstavu o pri-

padajućim narativnim mapama medija u Srbiji i Crnoj Gori. Najveći broj medijskih objava o EU u Srbiji beleži dnevnik *Politika* (198). S obzirom da u svakom istraživanom mesecu beleži najveći broj članaka, očito je da *Politika* sistematično posvećuje pažnju EU i evro-integracijama Srbije. Na drugom mestu po zastupljenosti nalazi se dnevnik *Danas* (156), dok dnevnik *Večernje novosti*, *Informer*, *Kurir* i *Dnevnik* premašuju brojku od stotinu članaka.

Tabela 1. Medijski izvori Srbija (apsolutni broj)

	N
Politika	198
Danas	156
Večernje novosti	114
Informer	114
Kurir	107
Dnevnik	102
Blic	84
Nova	69
Alo	63
Srpski telegraf	58
Objektiv	38
Vesti	29
Narodne novine	25
24 sata	25
RTS	23
N1	22
Pink	16
TV Happy	3
Timok Zaječar	3
K1	2
TV Prva	1
TV Studio B	1
Total	1.253

Među medijima u Crnoj Gori najveći broj članaka beleži dnevnik *Dan*, daleko iznad stotinu (136). Imajući u vidu da je u Crnoj Gori bio tromesečni obuhvat, jasno je da se radi o zavidnom broju članaka. Više od stotinu članaka beleži i dnevnik *Pobjeda*, dok se na trećem mestu nalazi dnevnik *Vijesti* (75). Brojem medijskih objava još se izdvajaju RTV CG (64) i TV *Vijesti* (33). Svi ostali mediji nisu zastupljeni sa više od pet objava.

2 Kada bi bili do kraja precizni, istraživanje je delom zašlo i u jesen.

Tabela 2. Medijski izvori Crna Gora (apsolutni broj)

	N
Dan	136
Pobjeda	107
Vijesti	75
RTV CG	64
TV Vijesti	33
Radio Titograd	5
RTNK ME	5
Aktuelno ME	4
Antena M	3
Portal analitika	3
Večernje novosti CG	3
Volim Podgoricu ME	3
Televizija 777	2
Standard CO ME	2
Radio Bijelo Polje	2
Mina News	2
Kodex ME	2
IN4S net	2
Gradski ME	2
Biznis CG ME	2
Borba ME	1
CDM	1
Dnevno ME	1
Kolektiv ME	1
Mondo ME	1
Press CO ME	1
Total	463

POZICIONIRANJE ČLANKA

Ovde ćemo se fokusirati samo na štampu, kako bi videli gde se pozicioniraju članci u kojima se pojavljuje EU. Kada je reč o Srbiji, više od jedne trećine analiziranih članaka nalazi se (i) na prvoj stranici. Na drugoj stranici nalazi se više od duplo manje članaka nego onih koji su pozicionirani (i) na naslovnoj stranici (15.5%). Trend opadanja procenata članaka kako se poveća broj stranice nastavlja se, tako da na trećoj stranici imamo 10.9% članaka, a na četvrtoj 6.5%. Kada se uzmu u obzir novine ponaosob, iznad četrdeset procenata zastupljenosti članaka koji se nalaze (i) na naslovnoj stranici beleže dnevni *Informer*, *Politika*, *Blic* i *Alo*.

Veći procenat analiziranih članaka iz Crne Gore nalazi se (i) na prvoj stranici (44.8%) nego što je to slučaj u Srbiji. Na drugoj stranici je pozicionirano trostruko manje članaka u odnosu na one koji se nalaze (i) na naslovnoj stranici, a na trećoj stranici imamo četrnaest procenata članaka. Kada se posmatra pojedinačno, dnevnik *Dan* ima natpolovičnu zastupljenost članaka koji se nalaze (i) na prvoj stranici. Takođe, i dnevni *Pobjeda* i *Vijesti* imaju više od četrdeset odsto članaka koji su pozicionirani (i) na naslovnoj stranici.

TEMATSKI OKVIRI

Samorazumljivo, narativi su uokvireni pripadajućim medijski artikulisanim tematskim krugovima. Medijska objava može da bude i višetematska, što se potvrdilo i u našoj istraživačkoj građi.

Tri su se tematska okvira vidno izdvojila kada su posredi narativi o EU u analiziranim medijima iz Srbije. Među njima prednjači tema EU kao posrednik na Kosovu (34.1%), dok su preostale dve teme (rat u Ukrajini i stanje u evrointegracijama Srbije iz ugla aktera iz Srbije) zabeležile nešto manje od trideset procenata zastupljenosti. Više od deset procenata imaju teme stanje u evrointegracijama Srbije iz ugla EU aktera (17%) i stanje EU kao entiteta (11%). Vredan notiranja je i procenat koji je zabeležila tema pitanje Kosova (8.5%). Kada se posmatraju ostala poglavlja iz procesa pridruživanja EU, dva beleže najveću zastupljenost. Ako kažemo da su to energetika (1.7%) i spoljna, bezbedonosna i odbrambena politika (3.2%) biće odmah jasno da je to prevashodno uslovljeno makrokontekstom rata u Ukrajini. U tabeli su prikazane one teme koje su premašile procenat prisutnosti.

Tabela 3. Tematski okviri Srbija (procenti)

	%
EU kao posrednik na Kosovu	34.1
Rat u Ukrajini	29.4
Stanje u evrointegracijama Srbije iz ugla aktera iz Srbije	28.3
Stanje u evrointegracijama Srbije iz ugla EU aktera	17.0
Stanje EU kao entiteta	11.0
Poglavlje 35 Ostala pitanja - Kosovo	8.5
Poglavlje 31 Spoljna, bezbednosna i odbrambena politika	3.2
Poglavlje 15 Energetika	1.7
Stanje u evrointegracijama zapadnog Balkana iz ugla EU aktera	1.6
Stanje u evrointegracijama CG iz ugla EU aktera	1.2
Stanje u evrointegracijama CG iz ugla aktera iz CG	1.1
EU kao posrednik - izaslanici	1.1

Kada je reč o Crnoj Gori, u više od dve trećine medijskih objava imamo dve teme: stanje u evrointegracijama Crne Gore iz ugla EU aktera i stanje u evrointegracijama Crne Gore iz ugla aktera iz Crne Gore. Na trećem mestu po zastupljenosti, i to mnogostruko manje u odnosu na prve dve teme, nalazi se tema rat u Ukrajini (7.9%). Nekoliko poglavlja privukla su srazmernu pažnju medija u Crnoj Gori, nadasve poglavlja 23 i 24. Kao što su se mediji u Srbiji bavili evrointegracijskim procesima u Crnoj Gori, približno tome su se i mediji u Crnoj Gori posvetili evrointegracijama Srbije. Medijsku sliku Crne Gore obeležila je i tema temeljni sporazum sa Srpskom pravoslavnom crkvom (1.4%). Kao i kod prethodne tabele, i ovde će se prikazati samo one teme koje premašuju procenat zastupljenosti.

Tabela 4. Tematski okviri Crna Gora (procenti)

	%
Stanje u evrointegracijama Crne Gore iz ugla EU aktera	68.1
Stanje u evrointegracijama Crne Gore iz ugla aktera iz Crne Gore	67.1
Rat u Ukrajini	7.9
Poglavlje 24 Pravda, sloboda i bezbednost	5.0
Poglavlje 23 Pravosuđe i osnovna prava	4.8
Stanje EU kao entiteta	4.3
Poglavlje 30 Spoljni odnosi	2.4
EU kao posrednik na Kosovu	1.9
Podrška temeljnom sporazumu sa SPC	1.4
Stanje u evrointegracijama Srbije iz ugla aktera iz Srbije	1.2
Stanje u evrointegracijama zapadnog Balkana iz ugla EU aktera	1.2
Stanje u evrointegracijama Srbije iz ugla EU aktera	1.2
Poglavlje 11 Poljoprivreda i ruralni razvoj	1.0
Poglavlje 27 Životna sredina i klimatske promene	1.0

AKTERSKA STRUKTURA

U ovoj dimenziji istraživanja aktere smo razgraničili na one koji govore i na one o kojima se govori, a sve to u referentnom okviru EU i evrointegracija. U medijskim objavama se, po pravilu, pojavljuje više aktera, što se potvrdilo i u našem istraživanju. Logično, prvo izložimo istraživačke nalaze o akterima koji imaju neposrednu ulogu u pripadajućim medijskim objavama.

Ko govori

Očekivano, najveću zastupljenost beleže EU akteri, oni se u Srbiji pojavljuju u skoro polovini medijskih objava o EU. Tri aktera (Vlada Srbije, predsednik Srbije i analitičari/eksperti) zatičemo otprilike u svakoj petoj medijskoj objavi. U nešto manje od deset procenata medijskih objava govore strani političari. Značajnom zastupljenošću, sa nekih pet procenata, izdvajaju se sledeći akteri: civilno društvo, SAD akteri i Rusija akteri. Političari opozicije u Srbiji zabeležili su nešto preko tri procenta zastupljenosti. Najzad, primetno je da se posmatrani mediji nisu mnogo otvorili za glasove građana (1.3%). U priloženoj tabeli prikazani su samo akteri koji imaju više od procenta zastupljenosti.

Tabela 5. Ko govori Srbija (procenti)

	%
EU akteri	47.8
Vlada Srbije	21.7
Predsednik Srbije	18.0
Analitičari/eksperti	17.8
Strani političari	9.4
Civilno društvo	5.1
SAD akteri	5.0
Rusija akteri	4.9
Političari opozicije u Srbiji	3.1
Novinari	1.3
Građani	1.3
Poličari vladajućih stranaka u Srbiji	1.2
Regionalni političari	1.1
Akadska zajednica	1.1
Članovi pregovaračkog tima Srbije za Kosovo	1.0

I u medijskim objavama iz Crne Gore, EU akteri su najviše zastupljeni (41.2%). U nešto više od četvrtine medijskih objava oglašavali su se članovi Vlade Crne Gore. Približno toliko beleže i strani političari (24.8%), a tri pomenuta aktera po zastupljenosti daleko nadmašuju sve ostale aktere. Sledeći akteri po zastupljenosti su civilno društvo (7.8%) i analitičari/eksperti (7.1%). Bezmalo četiri procenta zastupljenosti imaju SAD akteri i zakonodavna vlast u Crnoj Gori. Preko procenta zastupljenosti prebacuju još jedino građani i regionalni političari. U poređenju sa Srbijom, vidno je manje prisustvo aktera iz Rusije u medijskim objavama u Crnoj Gori

(0.2%). Saobrazno prethodnoj tabeli, i ovde prikazujemo samo aktere koji su premašili procenat zastupljenosti.

Tabela 6. Ko govori Crna Gora (procenti)

	%
EU akteri	41.2
Vlada Crne Gore	25.9
Strani političari	24.8
Civilno društvo	7.8
Analitičari/eksperti	7.1
SAD akteri	3.9
Zakonodavna vlast u Crnoj Gori	3.9
Građani	1.3
Regionalni političari	1.3

O kome se govori

Značajno više nego što su sami govorili, o EU akterima se govorilo u bezmalo dve trećine analiziranih medijskih objava u Srbiji. Taj procenat skoro je upola manji kada je reč o sledećem po zastupljenosti akteru, a to je Vlada Srbije. O akterima iz Rusije višestruko se više govorilo (18.2%), nego što su oni bili u prilici da govore. Predsednik Srbije u ulozi onoga o kome se govori beleži 15% zastupljenosti, a približno istovetan procenat imaju i strani političari. Dvocifrenu zastupljenost beleže pregovaračke strukture (10.6%), dok SAD akteri dostižu 8.3%. Nijedan od preostalih aktera nije prebacio dva procenta zastupljenosti. U priloženoj tabeli prikazani su samo akteri koji imaju više od procenta zastupljenosti.

Tabela 7. O kome se govori Srbija (procenti)

	%
EU akteri	63.6
Vlada Srbije	34.7
Rusija akteri	18.2
Predsednik Srbije	15.0
Strani političari	14.2
Pregovaračke strukture	10.6
SAD akteri	8.3
Regionalni političari	1.4
Građani	1.3
Vlada Crne Gore	1.2
Zakonodavna vlast Srbije	1.1
Vlade zemalja zapadnog Balkana	1.0

O Vladi Crne Gore daleko se najviše govorilo u medijskim objavama u Crnoj Gori. Sa nekih dve trećine zastupljenosti, Vlada Crne Gore daleko nadmašuje EU aktere (31.1%). Samo još jedan akter beleži dvocifren procenat, i to strani političari (10.5%). Četvrti po zastupljenosti akter je Vlada Srbije (5.9%), dok se nešto više govorilo o akterima iz SAD (3.9%) u odnosu na aktere iz Rusije (2.4%). Nešto manje procenata od aktera iz Rusije beleže civilno društvo i zakonodavna vlast u Crnoj Gori. U priloženoj tabeli prikazani su samo akteri koji imaju više od procenta zastupljenosti.

Tabela 8. O kome se govori Crna Gora (procenti)

	%
Vlada Crne Gore	66.7
EU akteri	31.1
Strani političari	10.5
Vlada Srbije	5.9
SAD akteri	3.9
Rusija akteri	2.4
Civilno društvo	2.0
Zakonodavna vlast Crne Gore	1.8
Pregovaračke strukture	1.5
Predsednik Srbije	1.5
Vlade zemalja zapadnog Balkana	1.5

OBRASCI ARGUMENTACIJE

Za kojim se obrascima argumentacije posezalo u medijskim objavama koje smo analizirali? Kada je Srbija posredi, u najvećem broju, i to u natpolovičnoj meri, zastupljeni su stavovi stranih političara (54.1%). Premda su приметно manje zastupljeni nego stavovi stranih političara, i stavovi domaćih političara/funkcionera beleže veliku zastupljenost (42.5%). Dvocifrenu zastupljenost još jedino beleže stavovi analitičara/eksperata (20.5%). Sledeći po zastupljenosti su stavovi građana, prosečno ih imamo u svakoj dvadesetoj objavi. Očigledno je da stavovi predominiraju među obrascima argumentacije, ali valja videti koji se tu još obrasci pojavljuju. U manje od dva procenta medijskih objava

imamo analize, normativna akta i statističke podatke. Najzad, u svakoj četrdesetoj medijskoj objavi izostala je bilo kakva argumentacija. Važno je napomenuti da medijske objave mogu da sadrže više argumentacijskih obrazaca, što se u našim nalazima samo potvrdilo.

Tabela 9. Obrasci argumentacije Srbija (procenti)

	%
Stavovi stranih političara	54.1
Stavovi domaćih političara/funkcionera	42.5
Stavovi analitičara/eksperata	20.5
Stavovi građana	4.5
Stavovi pregovarača	2.3
Analize	1.9
Normativna akta	1.6
Statistički podaci	1.4
Nema argumentacije	2.5

I u medijima u Crnoj Gori stavovi stranih političara, i to izraženije nego u Srbiji, nadmašuju sve ostale obrasce argumentacije (62.9%). Više nego dvostruko manje zastupljeni su stavovi domaćih političara/funkcionera (27.8%). Stavovi analitičara/eksperata i stavovi građana približno su prisutni u svakoj desetoj medijskoj objavi. Poredeći sa Srbijom, dolazi do smanjenja procenta objava u kojima imamo stavove analitičara/eksperata, ali i povećanje procenta objava u kojima se nalaze stavovi građana. Slično kao i u Srbiji, i u medijima u Crnoj Gori neznatan je procenat objava u kojima imamo normativna akta, statističke podatke i analize. Najzad, u zamenarljivoj procentu imamo objave bez bilo kakvog obrasca argumentacije.

Tabela 10. Obrasci argumentacije Crna Gora (procenti)

	%
Stavovi stranih političara	62.9
Stavovi domaćih političara/funkcionera	27.8
Stavovi analitičara/eksperata	9.5
Stavovi građana	8.2
Normativna akta	1.5
Statistički podaci	1.3
Stavovi pregovarača	0.6
Analize	0.4
Nema argumentacije	0.4

MEDIJSKI PRISTUPI

U više od četiri petine analiziranih objava (82.5%) iz Srbije medijski pristup je informativan. Svi ostali medijski pristupi višestruko su manje zastupljeni. Tako drugi po procentu zastupljenosti medijski pristup, zagovaranje, beleži 13.9%. Dvocifren procenat, takođe, beleže i analiziranje/istraživanje (12.5%) i propaganda (10.5%), dok je promocija nešto manje zastupljena (8.4%). Najzad, dok negiranje beleži nešto preko procenta zastupljenosti, edukacija kao medijski pristup skoro u potpunosti je izostala. Jedna objava može da sadrži više medijskih pristupa, što se pokazalo u značajnoj meri i u slučaju naše istraživačke građe.

Tabela 11. Medijski pristupi Srbija (procenti)

	%
Informisanje	82.5
Zagovaranje	13.9
Istraživanje/analiziranje	12.5
Propaganda	10.5
Promocija	8.4
Negiranje	1.3
Edukacija	0.2

Ne samo da nema niti kakve promene u odnosu na Srbiju kada je reč o prvorangiranom medijskom pristupu, već je u Crnoj Gori informisanje prisutno u čak 91.8% medijskih objava. Na drugom mestu po zastupljenosti, za razliku od Srbije, nalazi se istraživanje/analiziranje (11.2%). Svi ostali medijski pristupi ne premašuju više od četiri procenta zastupljenosti. Tako promociju beležimo u 3.7% medijskih objava, dok kod zagovaranje taj procenat iznosi nešto manje (2.8%). Propaganda kao medijski pristup u Crnoj Gori otprilike je četverostruko manje zastupljena (2.4%) nego u Srbiji. Najzad, i u Crnoj Gori negiranje i edukacija zauzimaju dva poslednja mesta, i to sa manje od jednog procenta zastupljenosti.

Tabela 12. Medijski pristupi Crna Gora (procenti)

	%
Informisanje	91.8
Istraživanje/analiziranje	11.2
Promocija	3.7
Zagovaranje	2.8
Propaganda	2.4
Negiranje	0.9
Edukacija	0.6

NARATIVI O EU

Narative smo, kao što je u metodološkim napomena i rečeno, razvrstali po osi pozitivno-neutralno-negativno medijsko predstavljanje. Kao što će se u priloženim tabelama i videti, pojedine medijske objave istovremeno su sadržavale narative sa dva ili tri vrednosna predznaka.

Kada je u pitanju Srbija, kod narativa o EU preovladava neutralan ton, o čemu govori nalaz da u više od polovine medijskih objava imamo isključivo neutralne narative. Kada se takvim objavama pridodaju i one u kojima zajedno sa neutralnim narativima imamo pozitivne i/ili negativne, dobijamo nalaz da se u nekih 64% medijskih objava pojavljuju neutralni narativi o EU. Istovremeno, na dva vrednosna narativna pola gotovo da vlada simetrija. Dok je objava u kojima su isključivo pozitivni narativi o EU 16.8%, onih u kojima su isključivo negativni narativi o EU neznatno je manje (15.5%). Nešto je veći procenat objava u kojima se ukrštaju neutralni sa negativnim narativima, nego onih u kojima se prepliću neutralni i pozitivni narativi.

Već na prvi pogled je jasno da prednjače medijske objave u kojima preovladavaju narativi sa samo jednim od tri vrednosna predznaka. Naime, u nešto više od 15% medijskih objava imamo narative sa više od jednog vrednosnog predznaka. U 3.8% medijskih objava imamo kontrastiranje pozitivnih i negativnih narativa. Više nego trostruko manje je medijskih objava u kojima se ukrštaju pozitivni,

neutralni i negativni narativi. Najzad, kada se sagledaju apsolutni brojevi, neutralne narative o EU imamo u 802 objave, pozitivne narative u 331 objavi, a negativne narative u 329 objava.

Tabela 13. Narativi o EU u medijskim objavama Srbija (procenti)

	%
Pozitivan narativ	16.8
Neutralan narativ	52.3
Negativan narativ	15.5
Pozitivan i neutralan narativ	4.7
Pozitivan i negativan narativ	3.8
Neutralan i negativan narativ	5.8
Pozitivan, neutralan i negativan narativ	1.1
Total	100.0

Ako se ukaže da je u Crnoj Gori u više od 60% medijskih objava isključivo pozitivan narativ o EU, jasno je da postoje kardinalne razlike u odnosu na Srbiju. U nešto manje od 22% medijskih objava isključivo su neutralni narativi, dok tek u 3% objava imamo isključivo negativne narative o EU. Predočene nalaze samo dodatno potvrđuje procenat objava u kojima se prepliću pozitivni i neutralni narativi (11.2%). To je neuporedivo veći procenat nego kod medijskih objava u kojima se ukrštaju negativan i neutralan narativ.

Procenat medijskih objava u kojima su narativi samo s jednim vrednosnim predznakom, nešto je veći u Crnoj Gori (86.1%) nego što je u Srbiji. Zanimljivo je procenat (0.6%) medijskih objava u kojima su istovremeno zastupljeni pozitivni i neutralni narativi. Sličan je procenat objava koje su vrednosno-narativno utrojene (pozitivni, neutralni i negativni narativi). Kada se posmatraju apsolutni brojevi, pozitivne narative o EU sadrži 341 medijska objava, neutralne narative ima 163 objava, a negativne narative zatičemo u 27 objava.

Tabela 14. Narativi o EU u medijskim objavama Crna Gora (procenti)

	%
Pozitivan narativ	61.2
Neutralan narativ	21.9
Negativan narativ	3.0
Pozitivan i neutralan narativ	11.2
Pozitivan i negativan narativ	0.6
Neutralan i negativan narativ	1.7
Pozitivan, neutralan i negativan narativ	0.4
Total	100.0

U daljem toku izveštaja pažnju prvenstveno usmeravamo ka pozitivnim i negativnim narativima o EU. To ne znači da nećemo na kraju dati i obrise, bez suvišnog kvantifikovanja, mape neutralnih narativa o EU, podrazumeva se, zasebno za Srbiju i Crnu Goru.

Pozitivni narativi o EU

Srbija

Kao što smo prethodno i naznačili, u ukupno 331 medijskoj objavi u Srbiji imali smo pozitivne narative o EU. S obzirom da je u nekima od njih bilo više od jednog pozitivnog narativa, broj pozitivnih narativnih jedinica je dostigao broj od 370.

Među tipovima pozitivnih narativa o EU u medijima Srbije primetno prednjači narativ o strateškom opredeljenju Srbije za evrointegracije. U ukupnom zbiru svih pozitivnih narativa, strateška opredeljenost Srbije za evrointegracije zabeležena je u tačno 120 narativnih jedinica. Kada se obrazlaže strateško optiranje Srbije za EU, ukazuje se da je ona najprirodnije okrilje Srbije. Na sve načine, geografski, kulturno, ekonomski, Srbija naprosto pripada Evropi, a to dodatno važi utoliko što su Srbi stari evropski narod. Strateški kurs Srbije neće, i ne sme, da omete ni primetan porast evroskepticizma među građanima. U tom smislu se neretko kaže da je Srbija privržena, čvrsto ili snažno, tom geopolitičkom izboru. Za narativom o opredeljenju Srbije za EU daleko najviše su posezali EU zvaničnici. Istovremeno, Vlada Srbije,

analitičari/eksperti i predsednik Srbije beleže nekih dvadeset i pet jedinica u kojima se poseže za pomenutim narativom.

Pozitivnom narativu o strateškom opredeljenju Srbije za evrointegracije srodan je i onaj o bezalternativnosti evrointegracija, zato ga ovdje i pominjemo iako je neuporedivo manje prisutan (pet narativnih jedinica). Za razliku od narativa o strateškom opredeljenju, u pozitivnom narativu o bezalternativnosti evrointegracija naglasak je na tome da se Srbiji one nameću nekom vrstom slepe povodne nužnosti. Nema tu mesta za bilo kakvo dvoumljenje oko toga da li se Srbiji valja bezostatno zaputiti ka EU/Zapadu. Važno je uočiti da se pojam Zapad - kako kod pozitivnih, tako i kod negativnih narativa - najčešće koristi supstitutivno i konotativno sa EU.

Sledeća tri po zastupljenosti pozitivna narativa beleže skoro trostruko manji broj jedinica od narativa strateško opredeljenje Srbije za evrointegracije. Naime, narativi 1) izražavanje podrške aktera iz EU procesu evrointegracija Srbije, 2) konkretna (finansijska) pomoć EU Srbiji i 3) aksiologija EU beleže četrdesetak narativnih jedinica. Kada se izražava podrška zvaničnika EU evrointegracijama Srbije, naglašava se da je Srbija više od partnera. Ona je, štaviše, prijatelj EU, tako da je na delu jedna vrsta sinergije, zajedničkog stremljenja Srbije i EU ka istom cilju. Premda se, s punim pravom, čini da u medijima Srbije nema dovoljno informacija o konkretnoj (finansijskoj) pomoći EU Srbiji, naši nalazi ukazuju da se srazmerno često govorilo o različitim donacijama, opremi, projektima. Tako smo, primera radi, saznali od ministarke za evropske integracije u Vladi Srbije da je EU odobrila značajna bespovratna sredstva za investiranje u sedam raznorodnih projekata (sektori transporta, energetike, digitalne i socijalne infrastrukture). Izuzev zvaničnika EU, o konkretnoj pomoći EU Srbiji najviše su govorili predsednik Srbije i Vlada Srbije

Svojevrsno čvorište pozitivnih narativa u medijima u Srbiji čini aksiologija EU, tačnije, splet načelnih vrednosti koje se pripisuju EU (41 narativna jedinica). Pritom, najčešće se koristi opšti imenitelj evropske vrednosti,

bez da se precizira na koje se tačno vrednosti misli. Kada se konkretizuje sistem evropskih vrednosti, nešto više se pominju mir, solidarnost i sloboda. Imajući u vidu krupne geopolitičke turbulencije (rat u Ukrajini), razumljivo je da se izvornoj mirotvornoj dimenziji EU pridao toliki značaj. S druge strane, pandemija koronavirusa je, po svemu sudeći, uticala da se solidarnost, uzajamna odgovornost, izdvoji kao osnovno moralno i društveno načelo. Mimo pomenutog aksiološkog trojstva, EU je podjednako oličenje i jedinstva, jednakosti, prosperiteta, stabilnosti, pravde, ravnopravnosti. Očekivano, zvaničnici EU najčešće su veličali evropske vrednosti, ali to su natprosečno radili i (pojedini) članovi Vlada Srbije.

U trideset i jednoj jedinici imamo pozitivni narativ koji u komparativno-sinergetski kontekst umeće projekat Otvoreni Balkan i evrointegracije. Ne samo da projekat Otvoreni Balkan nije u suprotnosti sa zapadnobalkanskim evrointegracijama, već se smatra da su to ujedno sukcesivni i komplementarni procesi. Nadasve nosioci izvršne vlasti u Srbiji na taj su način artikulisali relaciju između Otvorenog Balkana i evrointegracijskih kretanja.

Svi ostali tipovi pozitivnog narativa o EU nisu premašili brojku od petnaest narativnih jedinica. Najbliži pomenutom broju su sledeća dva narativa: samopoimanje EU i antropološka osnova optiranja za EU. U prvopomenutom narativu se radi o tome kako zvaničnici EU određuju prirodu same Evropske unije. Naime, njeni su zvaničnici skloni da EU vide kao ekonomsku i moralnu supersilu. Senka rata u Ukrajini zasigurno je uticala da visoki predstavnik za spoljnu i bezbedonosnu politiku EU Žozef Borelj zaključi da EU nije supersila i u vojnom pogledu. Kako bi se obrazložilo optiranje Srbije za EU, posegnulo se za osobenim antropološkim dualizmom. Zahvaljujući prvenstveno predsedniku Srbije Vučiću, jedan od tipova pozitivnog narativa o EU počiva na antropološkoj opoziciji između srca i razuma. Ukratko rečeno, evrointegracije Srbije nisu pitanje emocija, već razuma (i vrednosti).

Dovoljno je navesti statističke podatke o privrednoj razmeni EU i Srbije, kao i o visini stra-

nih ulaganja zemalja EU, da se shvati kako je EU najveći ekonomski partner Srbije. Ovaj tip pozitivnog narativa o EU zastupljen je u dvanaest narativnih jedinica. Na naznačeni tip delom se nadovezuje sledeći tip pozitivnog narativa o EU. Naime, ne bi li se podvukle ekonomske i političke prednosti optiranja Srbije za EU, evrointegracije se stavljaju u komparativni okvir sa Rusijom, izvesnom geopolitičkom alternativom. Ne samo da je ekonomski i politički Srbija upućenija na EU, već je nemoguće prevideti preimućstva koja su sa tim povezana. U priloženoj tabeli nalaze se, mimo već pomenutih, i ostali tipovi pozitivnih narativa o EU koje smo prepoznali u medijima u Srbiji.

Tabela 15. Pozitivni narativi o EU Srbija (apsolutni broj)

	N
Strateška opredeljenost Srbije za EU	120
Izražavanje podrške aktera iz EU procesu evrointegracija Srbije	43
Konkretna finansijska pomoć EU Srbiji	42
Aksiologija EU	41
Otvoreni Balkan i evrointegracije Srbije	31
Samopoimanje EU	15
Antropološka osnova optiranja za EU	13
EU kao najveći ekonomski partner Srbije	12
Srbija je ekonomski i politički bliža EU nego Rusiji	10
EU i Kosovo	8
<i>Ad hominem</i> pohvale EU zvaničnika	5
Bezalternativnost evrointegracija Srbije	5
Evrointegracije su prioritet Crne Gore	5
Povezanost očuvanja životne sredine sa evrointegracijama Srbije	4
Balansiranje između evrointegracija i nacionalnih/državnih interesa Srbije	4
Izglednost učlanjenja Srbije u EU	4
Napredak u evrointegracijama Srbije, posebno u izvesnim poglavljima	3
Učlanjenje u EU znači bolji život za građane Srbije	3
Humanitarna pomoć EU pojedinim delovima sveta	1
Izražavanje podrške aktera iz EU procesu evrointegracija Crne Gore	1

Crna Gora

Kao što je prethodno i napisano, u 341 medijskoj objavi u Crnoj Gori imamo pozitivne narative o EU. Broj pozitivnih narativnih jedinica u slučaju medijskih objava iz Crne Gore iznosi 480. Iako je ukupan broj analiziranih medijskih objava iz Crne Gore znatno manji, broj pozitivnih objava, kao i broj narativnih jedinica, veći je nego u medijskim objavama iz Srbije.

Kao prioritet nad prioritetima ističu se reforme u sklopu evrointegracija Crne Gore. Taj tip pozitivnih narativa o EU zatekli smo u 183 narativne jedinice. Izražava se snažna usmerenost na to da se evropska agenda do kraja i bezostatno ispuni. Podjednako su tom cilju posvećeni Parlament, Vlada Crne Gore i građani Crne Gore, a da bi se on i ostvario potrebno je da se, pre svega, odblokira sam proces evrointegracija. Kada se govori o konkretnim reformama, posebno se naglašavaju one u oblasti socioekonomskih pitanja i vladavine prava.

Drugi po zastupljenosti (75 jedinica) pozitivni narativ o EU je izražavanje podrške aktera iz EU procesu evrointegracija Crne Gore. Očigledno su na adresu Crne Gore češće stizale reči podrške od strane aktera iz EU, nego što je to slučaj sa Srbijom. Jednom prilikom se naglasilo da se tako pozitivni signali iz Brisela nisu čuli u poslednje 22 godine. Evrointegracijskim nastojanjima Crne Gore podršku su pružali i akteri iz SAD, u istina znatnom manjem broju narativnih jedinica (16). Akteri iz SAD se stavili do znanja da će podržati napredak Crne Gore u evroatlantskim integracijama. Iz ugla dotičnih aktera evroatlantske integracije podrazumevaju: ubrzanje procesa pristupanja EU, borbu protiv korupcije i organizovanog kriminala, jačanje NATO učešća, kao i promovisanje inkluzivnog i građanski orijentisanog društva.

Evrointegracije se u Crnoj Gori vide bezalternativnijim nego u Srbiji, o čemu govori i 58 jedinica koje su sadržavale taj tip pozitivnog narativa o EU. Teško da se bezalternativnost evrointegracija može snažnije izraziti nego kada se kaže da je EU sudbina Crne Gore.

Nigde drugde sem u porodici evropskih država ne vidi se budućnost Crne Gore. Kada je neko najiskreniji i najodaniji prijatelj EU (i SAD) na Balkanu, kao što se tvrdi da je to Crna Gora, onda nema druge već se zaputiti u evroatlanskom pravcu. I kada se pomišlja na eventualnu alternativu EU, tamo se vidi samo zaostajanje. Od ekonomije, preko demokratije, pa sve do regionalne stabilnosti, sve to bi nazadovalo ako bi se Crna Gora opredelila za nešto drugo mimo evrointegracijske putanje. Ne samo najviše, već i simetrično, zvaničnici EU i Vlada Crne Gore evrointegraciju Crne Gore vide kao nešto bezalternativno.

Mimo toga što se Crna Gora čvrsto opredelila za EU, u 37 narativnih jedinica ukazuje se kako je ona na tom putu najviše napredovala od svih zapadnobalkanskih zemalja. Time što je otvorila sva pregovaračka poglavlja, Crna Gora se prepoznaje kao idealna država za oživljavanje procesa proširenja EU. Dakle, Crna Gora značajno doprinosi revitalizovanju evropske perspektive zapadnog Balkana u celini. Ako je već sve tako, onda ne zvuči preterano kada se Crna Gora proglašava za prvu narednu članicu EU.

U nešto manjem broju narativnih jedinica, u njih trideset i tri, pozitivni narativi o EU artikulišu se oko savremenih geopolitičkih konstelacija. EU (i SAD) su tu da spreče razne štetne uticaje, kako na globalnom, tako i na regionalnom planu. Balkan u celini, ne samo Crna Gora, predstavlja prostor na kome se odvijaju geopolitička sukobljavanja. Shodno tome, EU (i SAD) su svojevrsni štit od namera globalnog (Rusije) i regionalnog (Srbija) aktera. Usled geopolitičkih turbulencija, Crna Gora uviđa da je EU najsigurnije utočište. Kako bi i praktično pokazala da nema geopolitičkih nedoumica, Crna Gora se uskladila sa spoljnom i bezbedonosnom politikom EU.

Kao i u medijima u Srbiji, odnos između projekta Otvoreni Balkan i evrointegracija Crne Gore izaziva primetnu pažnju. U tridesetak slučajeva pozitivni narativi o EU se oblikuju kroz poređenje i kontrastiranje sa Otvorenim Balkanom. Bez obzira da li se Otvoreni Balkan vidi kao smetnja ili kao nešto što je uklopivo sa evrointegracijama, Crna Gora ne dovodi pod znak pitanja suštinsku putanju, a to je koraćanje ka EU.

U šesnaest narativnih jedinica pozitivni narativi o EU utemeljuje se na finansijskoj pomoći i podršci koju Crna Gora dobija od EU. Pokazuje se da trenutno geopolitičko stanje uslovljava i nešto drugačiji, povoljniji, tretman država kandidata od strane EU. To što je, kako se zapaža, EU prisutnija na terenu, i to što ozbiljnije shvata tekuća prekonfigurisanja, govori u prilog tome. Saglasno prethodnom, imamo i tip pozitivnog narativa (trinaest narativnih jedinica) ukome se izražava zahvalnost EU zvaničnicima, kao i predstavnicima zemalja članica, na podršci evrointegracijama Crne Gore. Manje od deset jedinica beleži narativ po kome je EU put u napredniju ekonomiju i bolji standard građana Crne Gore. Biće toliko dobro živeti u Crnoj Gori, pod uslovom da ispunji sve stavke iz EU agende, da članstvo u EU neće biti nagrada, već pravo. U ukupno sedam jedinica imamo narativ po kome EU ispunjava ono što je obećala.

Ponajmanje zbog broja slučajeva u kojima se pojavljuje narativ o aksiologiji EU, nešto ćemo kazati o tome koje su se tu vrednosti veličale. Vladavina prava, mirotvorstvo, demokratija, antinacionalizam, multietičnost, kulturni pluralizam, to bi sadržavao spisak vrednosti koje Crna Gora priželjkuje, a čije ishodište se nalazi u EU. Crna Gora želi da bude savremeni deo evropske kulture i evropskog sistema vrednosti, jer je to garancija da neće biti zarobljena ekstremizmom i mržnjom.

Tabela 16. Pozitivni narativi o EU Crna Gora (apsolutni broj)

	N
Reforme u sklopu evrointegracija prioritet su Crne Gore	183
Izražavanje podrške aktera iz EU procesu evrointegracija Crne Gore	75
Bezalternativnost evrointegracija Crne Gore	58
Crna Gora je najviše napredovala u evrointegracijama od zemalja zapadnog Balkana	37
Značaj EU u geopolitičkim konstelacijama	33
Otvoreni Balkan i evrointegracije Crne Gore	29
Finansijska pomoć i podrška EU	16
Izražavanje podrške aktera iz SAD u procesu evrointegracija Crne Gore	16
Zahvalnost EU na podršci koju iskazuje procesu evrointegracija Crne Gore	13
EU kao put u napredniju ekonomiju i bolji standard građana Crne Gore	8
EU ispunjava ono što je obećala	7
Očuvanje životne sredine od krucijalnog je značaja za evrointegracije Crne Gore	2
Aksiologija EU	2
Komparacija Crne Gore i Srbije povodom evrointegracija	1

Negativni narativi o EU

Srbija

Već je naznačeno da smo u 329 medijskih objava iz Srbije imali negativne narative o EU. Više smo imali negativnih nego pozitivnih narativnih jedinica o EU u posmatranim medijima u Srbiji, ukupno ih je bilo 412. Delimično i zbog toga, može se pretpostaviti kako će negativni narativi o EU, kada je u pitanju Srbija, iziskivati opširnije izlaganje. Ne samo to, ovlaštan uvid u negativne narative o EU nagoveštava da su oni u ponečemu imaginativniji od onih pozitivnih. Nema potrebe za preuranjenim zaključcima, predstojeći redovi pokazaće da li zaista tako stoje stvari.

Pristrasnost/nefunkcionalnost EU kada je u pitanju rešavanje problema Kosova daleko je najzastupljeniji negativni narativ o EU. Čak je 160 takvih narativnih jedinica, što je za dva i po puta više od sledećeg po zastupljenosti negativnog narativa o EU. Varijeteti ovog tipa negativnog narativa o EU idu od namernog

previđanja kršenja pravila od strane kosovskih Albanaca do inertnosti EU pri posredovanju u dijalogu dveju strana. Teško da ćemo pronaći reljefniji primer za prvi varijetet ovog tipa negativnog narativa o EU od sledećeg: "Šiptari prete, Evropa se pravi blesava".

EU traži da Srbija raskine prijateljstvo sa Rusijom (i Kinom) drugi je po zastupljenosti tip negativnog narativa o EU (62 narativne jedinice). Dok traži raskidanje veza sa dva značajna i prijateljski naklonjena globalna aktera, EU ne nudi ništa zauzvrat. Štaviše, ironično se kaže da će EU zauzvrat Srbiju darovati "nezavisnim Kosovom. Uvođenje sankcija Rusiji, razume se, EU vidi kao ultimativni dokaz raskidanja prijateljstva Srbije i Rusije. U zaleđu svega, tvrdi takav jedan narativ, stoji sve histeričnija zapadna rusofobija.

Sledeći po zastupljenosti tip negativnog narativa o EU značajnim delo se nadovezuje na prethodni. Narativ politika ucenjivanja/uslovljavanja/zahtevanja/pritiska/pretnje od strane EU zabeležen je u 38 narativnih jedinica. Svi navedeni oblici su u stvari heteronomni po Srbiju, nju EU stavlja u nezavidnu, reaktivnu, poziciju. Ukazuje se na nedostatak partnerskog odnosa sa EU, na krajnju zavisnost Srbije od samovolje zvaničnika EU. Ne samo da se od Srbije traži da se povinuje nalogima EU (Zapada), već uslovljavanjima nema kraja. Uz to što su uslovljavanja beskonačna, ona bivaju sve strašnija po Srbiju, štaviše, takve "ucene svet ne pamti". Na spisku neželjenih krupnih naloga Srbiji koji pristižu iz EU (sa Zapada) imamo sledeće stavke: sankcije Rusiji, priznanje Kosova, priznavanje genocida u Srebrenici, prihvatanje ukidanja Republike Srpske, učlanjenje u NATO. Krajnji zaključak je jednostavan - Srbija nema ravnopravan tretman u EU.

Ne samo da EU neravnopravno tretira Srbiju, već je EU, ne samo spram Srbije, licemerna i neprincipijelna. U trideset i tri narativne jedinice, ukazuje se na sve duple standarde i obmane EU. Dakako, u naznačenu psihološku i moralnu matricu EU ulazi i njen antisrpski stav. Šta god da Srbija uradi, koliko god da ispuni preuzete obaveze, računa se kako EU neće promeniti svoj negativan odnos prema

Srbiji. Iza visokoparne retorike EU zvaničnika stoje, poentira ovaj tip negativnog narativa o EU, konkretni i sebični interesi. EU funkcioniše po principu štapa i šargarepe, nikoga ne bi trebalo da iznenadi da ovo prvo prečesto prevagne. I kada nam se čini da je EU zauzela čvrst stav povodom nekog pitanja, pokazuje se da ga ona često menja. Kao krunski argument za dvostruke aršine EU (Zapada), porede se slučajevi Ukrajine i Kosova.

Oko pozicije EU u kontekstu rata u Ukrajini, artikulisao se zaseban negativni narativ o EU. U dvadeset i dve narativne jedinice prikazuju se sve nedaće EU uslovljene svim onim što rat u Ukrajini donosi. Naglašava se kako je rat u Ukrajini poljuljao jedinstvo EU, štaviše, doveo do dubokosežne razjedinjenosti EU. Uvedene sankcije Rusiji od strane EU porazno će se odraziti na globalnu ekonomsku i socijalnu situaciju. Ni EU neće biti u prilici da se zaštiti od štetnih učinaka uvođenja sankcija Rusiji, tako da EU preti, ni manje ni više, totalni ekonomski kolaps. S druge strane, zvaničnici EU iz Brisela mnogo ne mare za napaćeni narod u Ukrajini, niti kada će se ratna stradanja okončati. O moralnom slomu EU govori i to što njeni zvaničnici priželjkuju, štaviše, sanjaju, krah zvanične Moskve. Na kraju prilažemo jednu živopisnu akvatičku metaforu: "EU je kao brod na uzburkanom moru, s pomahnitalim kormilarom, pijanim mornarima i putnicima koji povraćaju".

Videsmo kako prethodni negativni narativ opisuje trenutnu situaciju EU u kontekstu rata u Ukrajini, a sada pogled upućujemo ka budućnosti EU. Devetnaest narativnih jedinica prikazuje ni malo lepu budućnost EU, ukratko, neslavna je perspektiva EU kao celine. Uspavana je EU, ne snalazi se u novonastalim geopolitičkim previranjima. Najzad, ne shvata EU da se svet drastično promenio, i da se ubrzano menja, EU živi u nekim davno prošlim vremenima.

Neslavnoj perspektivi EU presudno doprinosi vidna potčinjenost EU (ili pojedinih njenih članica) SAD, tako glasi naredni negativni narativ o EU. U šesnaest narativnih jedinica varira se pretpostavljena potčinjenost EU hegemonu svetskog poretka. Kratkovida je EU, posebno što se utopila u NATO u kojem do-

minira SAD. Lišena istinskog liderstva, EU je postala neka vrsta vazala SAD.

Jedan tip negativnog narativa o EU artikulisao se oko primedbe da EU nema dovoljno razumevanja za napredak i nastojanje Srbije u evrointegracijama. Četrnaest narativnih jedinica ukazuje na tu vrstu nedobronamernosti i nenačelnosti EU kada je u pitanju Srbija. Koliko god da se Srbija zdušno trudila da ispuni preuzete obaveze, EU se, po pravilu, oglašuje o sve to. Ne bi onda trebalo da se pritvorno čude zvaničnici EU što je nikad manja podrška građana Srbije evrointegracijama, poentira jedan drugi tip negativnog narativa o EU. Taj narativ je smanjenje podrške među građanima za evrointegracije, i beleži tačno sedam pojavljivanja. Javnomnjenjska istraživanja ukazuju da u Srbiji vidno raste evroskepticizam građana. U sklopu rastućeg evroskepticizma, značajnu ulogu ima kulturno-identitetsko pitanje, drugim rečima, izražava se bojazan da će evrointegracije poništiti samosvojnost srpskog naroda.

Jedino još *ad hominem* kritika EU beleži preko deset narativnih jedinica (tačno 11). Na meti kritika prevashodno je bila predsednica Evropske komisije Ursula fon der Lajen. Tako će ova "mudra briselska sova", kako je zajedljivo nazvao jedan ruski zvaničnik, neodgovornim postupcima i retorikom sahraniti Evropu. Drugačije i ne može da bude, zar ne, ako se ovaj tip negativnog narativa postarao da nas obavesti kako je fon der Lajen "umešana u Holokaust preko svoje porodice". Mimo predsednice Evropske komisije, Brisel se razotkriva kao skup ne drugorazrednih, već trećerazrednih političara. Ako su EU političari već tako bezvredni, onda nema ništa neočekivano u tome da se i mazohizam zapatio u Briselu.

Po devet narativnih jedinica beleže dva tipa negativnih narativa o EU: predugačak proces evrointegracija i demistifikacija EU. Prvopomenuti tip narativa ukazuje da se Srbija nalazi u "memljivoj čekaonici" EU. Sarkastičan je ovaj narativ o EU, pa se tu može čuti da je članstvo u EU moguće "možda ne za šest meseci, ali za našeg života". Pojedini glasnogovornici ovog narativa otuda će zaključiti da Srbija ne treba da čeka još dvadeset godina da bi shvatila da je nepoželjna u EU. Drugopomenuti negativni narativ o EU namerio je da

razobličiti pravu prirodu EU. Ubeđuje nas kako su, u stvari, lažne predstave da je EU demokratska, uređena i da štiti ljudska prava.

Preostala tri negativna narativa o EU ne beleže više od pet narativnih jedinica. U prvom negativnom narativu o EU, ukazuje se da je EU nemoćna i/ili nesposobna da sprovede odluke, da ispuni obećano. To što je izostalo formiranje Zajednice srpskih opština na Kosovu, po pravilu, navodi se kao ključni dokaz. Sledeći negativni narativ o EU priziva u sećanje učešće EU, ili pojedinih njenih članica, u bombardovanju Srbije 1999. godine. Najzad, imamo i narativ koji kritikuje tezu o bezalternativnosti evrointegracija kada je reč o Srbiji. Ovaj negativni narativ o EU svojevrsno je naličje prethodno naznačene pohvale bezalternativnosti evrointegracija Srbije. Kritika bezalternativnosti evrointegracija može se sažeti u poziv da se preispita, revidira strateška opredeljenost Srbije, kao i da se odbaci "besmislena mantra shodno kojoj EU nema alternativu".

Tabela 17. Negativni narativi o EU Srbija (apsolutni broj)

	N
Pristrasnost/nefunkcionalnost EU kada je u pitanju rešavanje problema Kosova	160
EU traži da raskinemo prijateljstvo sa Rusijom (i Kinom)/uvođenje sankcija Rusiji	62
Politika ucenjivanja/uslovljavanja/zahtevanja/pritiska/pretnje od strane EU	38
Licemerje i neprincipijelnost EU	33
EU u kontekstu rata u Ukrajini	22
Neslavna perspektiva EU kao celine	19
Potčinjenost EU (ili pojedinih njenih članica) SAD	16
Nedovoljno razumevanja EU za napredak i nastojanje Srbije u evrointegracijama	14
<i>Ad hominem</i> kritika EU	11
Predugučak proces evrointegracija	9
Demistifikacija EU	9
Smanjenje podrške za evrointegracije među građanima Srbije	7
Nemoć i/ili nesposobnost EU da sprovede odluke, neispunjavanje obećanog	5
Učešće EU (ili pojedinih njenih članica) u bombardovanju Srbije 1999.	4
Kritika bezalternativnosti evrointegracija kada je u pitanju Srbija	3

Crna Gora

Upravo kod negativnih narativa o EU postoji kardinalna razlika između Srbije i Crne Gore. Dok su negativni narativi u medijima u Srbiji brojni i raznovrsni, mediji u Crnoj Gori beleže tek trideset i tri takva slučaja. Otuda nema ništa neočekivano u tome da smo detektovali samo šest tipova obrazaca negativnih narativa o EU u medijima u Crnoj Gori. Izlišno je pominjati kako će predstojeći deo izlaganja biti sažetiji od prethodnih.

Najzastupljeniji negativni narativ o EU jeste kritika uplitanja EU zvaničnika u formiranje vlasti u Crnoj Gori. U četrnaest narativnih jedinica, nekolicina EU zvaničnika (Vladimir Bilčik, Miroslav Lajčak, Tonino Picula) proziva se da "određuje sudbinu države i Vlade". Ne spore se evrointegracije Crne Gore po sebi, ali se kritikuje podanički odnos prema EU zvaničnicima. Uplitanje pomenutih EU zvaničnika u unutrašnju politiku Crne Gore poprima takve razmere da se može govoriti da je Crna Gora svojevrsni protektorat. Smatra se da se izvesnim političarima u Crnoj Gori politika sastoji u pukom povinovnanju nalogima iz Brisela. Sve u svemu, to što se EU zvaničnici mešaju u unutrašnje stvari Crne Gore, poentira ovaj tip narativa, nedemokratsko je i neevropsko ponašanje.

Politika EU prema zapadnom Balkanu je neadekvatna, čak i pogrešna, predstavlja narativ koji beležimo u osam narativnih jedinica. Zamera se EU da nije dovoljno aktivna na zapadnom Balkanu i da se, poput SAD, ponaša prekomotno. Kada se to najmanje očekivalo, EU je zapadni Balkan skrajnula, što se ne bi trebalo tumačiti kao neodlučnost i nemoć EU, već kao svojevrsnu kaznu.

U šest navrata smo imali narativ dvosmislene izjave i dvolična politika EU (i SAD). Drži se da EU zbunjuje time što šalje kontradiktorne poruke o tome šta je dobro za evrointegracije. Zamera se EU da negde ne podržava istinske reformske napore, dok drugde žmuri pred izuzetno korumpiranim vlastima. Uz punu svest sa kakvim upitnim političarima na Balkanu imaju posla, EU i SAD i dalje računaju na njih, pošto im potpuno odgova-

raju. Najzad, ovaj narativ smatra da predstavnici EU i SAD za zapadni Balkan svojim dvosmislenim i nejasnim izjavama podstiču velikosrpske nacionaliste u Crnoj Gori. Istovremeno, ukazuje se i na hipokritsku politiku EU i SAD prema državi Srbiji.

Tri negativne narativne jedinice naglašavaju da se EU nalazi u velikim poteškoćama. Pometena je EU time što se ne može odgovarajuće geopolitički pozicionirati. Stešnjena je između rata u Ukrajini, potčinjenosti SAD i pretnje od strane Rusije. Ispada da su ovaj deo Evrope Brisel, a posebno Berlin, prepustili ruskoj interesnoj zoni. Apodiktčan je ovaj tip narativa, od rata u Ukrajini najviše će stradati EU, tako da neće ni biti u prilici da se posveti svom proširenju na zapadni Balkan.

Preostala su nam dva tipa negativnog narativa o EU, a oba beleže samo po jedan slučaj. U jednom se tipu narativa pogled usmerava ka neslavnoj evropskoj (zapadnoj) prošlosti, ka istoriji krstaških pohoda i kolonijalizma. Oganj, mač i pljačka su uzdigli zapadni svet u tolikoj meri da danas mogu da diktiraju humanističke i demokratske vrednosti. Najzad, i narativ o iluzornosti EU se pojavljuje u samo jednoj medijskoj objavi. Sva ta priča o EU najobičnija je magla, drži se da i ako Crna Gora danas zatvori sva pregovaračka poglavlja, neće sutra biti pridružena EU. Sve je to hipotetički postavljeno, a ono što je po ovom narativu izvesno jeste da Crna Gora, u stvari, i ne može da zatvori sva poglavlja.

Tabela 18. Negativni narativi o EU Crna Gora (apsolutni broj)

	N
Uplitanje EU zvaničnika u formiranje vlasti u Crnoj Gori	14
Politika EU prema zapadnom Balkanu je neadekvatna, čak i pogrešna	8
Dvosmislene izjave i dvolična politika EU (i SAD)	6
EU se nalazi u velikim poteškoćama	3
Neslavna evropska prošlost	1
Iluzornost evrointegracija	1

Neutralni narativi o EU

Na kraju nam ostaje da u kratkim crtama nešto kažemo o neutralnim narativima o EU. Oko preokupiranosti EU svim što rat u Ukrajini donosi generisao se prvi tip neutralnog narativa. Ono što je najvažnija reperkusija za zapadni Balkan jeste to da su evrointegracije u svojevrsnom iščekivanju. Neutralni narativi su problematizovali i stanje Srbije negde između EU i Rusije. Neutralni narativi su pratili i dinamiku unutar EU koja je sada podložnija izazovima nego što je bila. Institucionalno-proceduralna ravan evrointegracija je velikim delom neutralno senčila narative o EU. Najzad, EU se često posredno pojavljivala u unutrašnjim političkim sporenjima aktera u Srbiji. Naime, izvesni politički akteri su optuživani da se lažno predstavljaju kao proevropski nastrojani.

Kada je reč o Crnoj Gori tu se oko još manjeg broja obrazaca uobličavao neutralni narativ o EU. Oko toga šta podrazumeva sam proces evrointegracija, i na kojim načelima se zasniva, artikulirao se prvi neutralni narativ. Komplementaran tome je drugi neutralni narativ, a ticao se onoga što je Crna Gora u obavezi da ispuni u evrointegracijskom procesu. Najzad, neutralni narativ je, slično kao u Srbiji, uokviren unutrašnjim političkim konstelacijama, sa naglaskom na tome koje su političke grupacije istinski proevropske.

Zaključak

Na početku nam samo preostaje da ustanovimo kako se potvrdilo napisano u uvodu, a to je da postoje suštinske razlike između Srbije i Crne Gore u narativizaciji EU. Dok u Crnoj Gori skoro izostaju negativni, a natpolovični su pozitivni narativi, u Srbiji preovladavaju neutralni narativi, dok su pozitivni i negativni narativi procentualno izjednačeni na približno 15%. I neupućenima u unutrašnje prilike dveju društava, predočeni nalazi su dovoljni da se zaključi kako je jedno od njih čvrsto opredeljeno za evrointegracije, što se teško može reći za drugo. Dakako, drugopomenu-

to društvo je Srbija, u kojoj medijski diskurs plastično odražava i, ništa manje, podstiče protivrečan odnos prema evrointegracijama.

Znakovito je to što u veoma malom broju medijskih objava imamo, kada je u pitanju vrednosni predznak, međusobno oprečne narrative. Ne bi bilo pogrešno da se takav nalaz protumači kao znak da je izostalo sučeljanje aktera koji, povodom evrointegracija, zauzimaju različita ili suprotna stanovišta. Monološka medijsko-politička logika u tolikoj je meri ustaljena, da se više i ne primećuje, tačnije, prihvata se bez preispitivanja i podrivanja.

Akterska struktura pokazuje da je diskurs o EU i evrointegracijama monopolisan od strane političkih aktera. Od te pravilnosti u velikoj meri, naročito u Srbiji, odstupaju analitičari/eksperti, čija se reč mogla pročitati/čuti u svakoj petoj medijskoj objavi. No, i pomenuti nalaz valja uzeti uslovno, s obzirom da se izbor analitičara/eksperata koji se oglašavaju u medijima poslovično zasniva na vanmedijskim, političkim, razlozima.

Kada je reč o obrascima argumentacije, mediji su se u prevelikoj meri oslanjali na stavove raznoraznih aktera. Naličje toga jeste premalo analitičko-istraživačkih nalaza, uvida u normativne akte i statističkih podataka. Uz hvalevredne izuzetke, medijski diskurs o EU i evrointegracijama ostaje na površini i neretko se instrumentalizuje za političke ili partikularne medijske svrhe. EU se u medijima prekomerno personalizuje, tako da se gubi iz vida sve ono što predstavlja njenu širu vrednosnu i institucionalnu ravan. Preko simpatija ili animoziteta prema dotičnom zvaničniku EU prelama se medijski odnos prema EU kao celini.

Saglasno prethodno napisanom, medijski pristup prvenstveno se bazira na informisanju, na vestima o tekućim događajima ili na najavama budućih događaja. Istraživanje/analiziranje zatičemo u približno svakoj desetoj medijskoj objavi. Posebno u slučaju medija u Srbiji, značajan procenat, sličan kao i kod istraživanja/analiziranja, beleže zaganje, propaganda i promocija. Edukativni

medijski pristup ne bi bio naodmet, naprotiv, kada je reč o evrointegracijama, ali on beleži ispod procenta zastupljenosti i u Srbiji i u Crnoj Gori.

Najzad, prema istraživanju javnog mnjenja, u Crnoj Gori izrazito veliki broj građana podržava evrointegracije, i to se, između ostalog, predstavlja kao dokaz ispravnosti strateškog kursa kojim se zemlja zaputila. Naspram toga, u Srbiji je drastično manja podrška građana evrointegracijama, ali se to, makar deklarativno, vidi kao poziv da se istraje na evrointegracijama.

Aneks 1 Spisak tabela

Tabela 1. Distribucija po mesecima Srbija (apsolutni broj)

Tabela 2. Distribucija po mesecima Crna Gora (apsolutni broj)

Tabela 3. Medijski izvori Srbija (apsolutni broj)

Tabela 4. Medijski izvori Crna Gora (apsolutni broj)

Tabela 5. Tematski okviri Srbija (procenti)

Tabela 6. Tematski okviri Crna Gora (procenti)

Tabela 7. Ko govori Srbija (procenti)

Tabela 8. Ko govori Crna Gora (procenti)

Tabela 9. O kome se govori Srbija (procenti)

Tabela 10. O kome se govori Crna Gora (procenti)

Tabela 11. Obrasci argumentacije Srbija (procenti)

Tabela 12. Obrasci argumentacije Crna Gora (procenti)

Tabela 13. Medijski pristupi Srbija (procenti)

Tabela 14. Medijski pristupi Crna Gora (procenti)

Tabela 15. Narativi o EU u medijskim objavama Srbija (procenti)

Tabela 16. Narativi o EU u medijskim objavama Crna Gora (procenti)

Tabela 17. Pozitivni narativi o EU Srbija (apsolutni broj)

Tabela 18. Pozitivni narativi o EU Crna Gora (apsolutni broj)

Tabela 19. Negativni narativi o EU Srbija (apsolutni broj)

Tabela 20. Negativni narativi o EU Crna Gora (apsolutni broj)

Aneks 2 Medijski kontekst tekstova u kojima se govori o EU

Mediji u Srbiji

Parlamentarni izbori u Srbiji 2022.

Predsednički izbori u Srbiji 2022.

Pobeda Aleksandra Vučića na predsedničkim izborima 2022.

Sastanak američkih senatora sa Aleksandrom Vučićem

EU talac američke politike

Briselski sporazum

Aktivnosti Miroslava Lajčaka

Rat u Ukrajini, tok vojnih operacija

Rat u Ukrajini, izjave političara EU, Ukrajine i Rusije

Predlog za Političku zajednicu Evrope posle rata u Ukrajini

Pritisci EU za usklađivanje spoljne politike (politike prema Rusiji) Srbije

Pritisci EU za sva pitanja vezana za Kosovo

Zaoštreni odnosi Srbije i Kosova

Neotvaranje novih klastera

Srpska politika neutralnosti

Sastanak Aleksandra Vučića sa nemačkom ministarskom diplomatije Analenom Berбок u Berlinu

Odolevanje Srbije pritiscima da se uvedu sankcije Rusiji, i svim drugim pritiscima i ucenama iz EU

Položaj zapadnog Balkana u kontekstu EU

Sankcije EU Rusiji

Ruske isporuke gasa Evropi

Obeležavanje Dana Evrope

Kosovske bezbednosne snage na severu Kosova

Poseta Manuela Saracina Beogradu (specijalni izvestilac Nemačke za Balkan)

Ekonomska situacija u Evropi zbog rata u Ukrajini

Neformalna večera lidera zapadnog Balkana sa Boreljom u Briselu

Odnosi među zemljama EU

Program EU za lokalni razvoj, dodela sredstava

Rešavanje kosovske krize: Srbija, Kosovo, EU i SAD

Apliciranje Kosova za članstvo u Savetu Evrope

Borba za povlačenje priznanja Kosova

Sednica Saveta za nacionalnu bezbednost Srbije (povod je zahtev Kosova za članstvo u Savetu Evrope)

Diskusija o političkoj neutralnosti Srbije (unutrašnja politika)

Nepostojanje principa u međunarodnoj politici

Reforme u domenu vladavine prava

Težnje Kosova za članstvom u UN

Realnost nuklearnog sukoba

Vašingtonski sporazum

Realizacija projekata koje pomaže EU u Srbiji

Pesma Evrovizije i politički uticaji

Izveštaj Evropske komisije o izborima u Srbiji u aprilu 2022.

Strah Srbije od reakcija Rusije

Poseta Mila Đukanovića predsednici Kosova Vljosi Osmani

Predsednik Evropskog saveta Šarl Mišel u poseti Beogradu

EU najznačajniji ekonomski partner Srbije

Donacije EU Srbiji

Izjava Vladimira Putina, poređenje slučajeva Ukrajine i Kosova

EU rezolucija o Srbiji

Odnosi Hrvatske i Srbije u kontekstu EU

Donacije SAD Srbiji

Aktivnosti delegacije EU u Srbiji
 Svetski ekonomski forum Davos, prisustvo i aktivnosti Aleksandra Vučića
 IPARD programi
 Dogovor Vladimira Putina i Aleksandara Vučića o gasnom aranžmanu u naredne tri godine
 Poseta Olivera Varheljija, komesara za proširenje EU
 Sastanci Evropskog saveta
 Srbija i alternativa nabavljanju ruske nafte
 Uspeh Orbana da se izuzme Mađarska iz embarga na uvoz ruske nafte
 Zahtevi iz Evrope da se zamrznu pregovori sa Srbijom
 Javno mnjenje Srbije protiv sankcija Rusiji
 Javno mnjenje Srbije i negativan stav prema EU
 Forum GLOBSEC 2022. u Bratislavi i nastup Vučića i odnos prema ratu u Ukrajini
 Aktivnosti OPEKA
 Unutrašnji politički akteri protiv sankcija Rusiji i protiv EU
 Otvoreni Balkan
 Svetski dan zaštite životne sredine
 Otkazivanje posete Sergeja Lavrova
 Vojna neutralnost Srbije
 Olaf Šolc u poseti Beogradu
 Otvoreni Balkan, samit u Ohridu
 SPC i uticaj na politiku Srbije prema Rusiji
 Lideri zapadnog Balkana i EU na sastanku u Briselu
 Proširenje EU
 Austrijski non pejper korist za kandidate pre pristupanja EU
 Evroprajd
 Protesti protiv Evroprajda i pristupanja EU
 Protesti podrške Rusiji
 Odnos Evrope prema datumima stradanja Srba u Hrvatskoj 1995.
 Napori Srbije da sačuva mir na Kosovu

Mediji u Crnoj Gori

Prioritet Crne Gore su reforme i ulazak u EU
 Reforme u poglavljima 23 i 24
 Evropska unija, velike sile i zapadni Balkan
 Deblokiranje procesa evrointegracija
 Kritika Vlade Crne Gore zbog toga što ne sprovodi reforme i zahtevi za njenu smenu
 Većinska podrška građana Crne Gore ulasku u EU
 Snažna međunarodna podrška Crnoj Gori na evropskom putu
 Pojedinačna podrška zemalja EU integracijama Crne Gore
 Nestabilnost na domaćoj političkoj sceni i evrointegracije
 Trenutni geopolitički kontekst i značaj EU
 Uspehi Crne Gore i vodeća pozicija u EU integracijama na zapadnom Balkanu
 Proširenje EU na zapadni Balkan
 Sastanak Saveta za stabilizaciju i pridruživanje EU i Crne Gore održan u Crnoj Gori
 Borba protiv korupcije deo je evropske agende
 Pomoć EU u infrastrukturnim projektima
 Temeljni ugovor sa SPC i evrointegracije
 IPARD programi
 Finansijski projekti u koje ulaže Evropska investiciona banka
 Proces zatvaranja poglavlja
 EU i promocija zaštite životne sredine
 Pohvala poziciji Crne Gore prema Rusiji i ratu u Ukrajini od strane EU
 Stavovi Evropske komisije prema reformama u Crnoj Gori
 Crna Gora i inicijativa Otvoreni Balkan

O PROJEKTU

Ova publikacija je napisana u okviru projekta „Osnove u fokusu: evropske integracije izvan akcionih planova“.

Glavni cilj ovog projekta je da suštinski doprinese reformama u oblasti vladavine prava u Srbiji i Crnoj Gori kroz premošćavanje jaza između političkih kriterijuma i vladavine prava u okviru Klastera I u okviru nove metodologije proširenja EU.

Projekat podržava Ambasada Kraljevine Holandije u Beogradu, a sprovodi Beogradski centar za bezbednosnu politiku u partnerstvu sa Beogradskom centrom za ljudska prava, Biroom za društvena istraživanja Birodi i Politikon mrežom.

